

OD POTOČKE ZIJALKE DO BLATENSKEGA KASTELA

K arheološkim obdobjem v »Zgodovini Slovencev« (1979)

Knjiga o zgodovini Slovencev, najsi bo krajša ali daljša sinteza, v širšem ali ožjem časovnem izrezu, je redka ptica. Ko jo ugledamo na plavem nebu pod dlanjo, s katero si desetletja senčimo oči, občudujemo sprva njen mirni let nad Alpami in Pohorjem. Ko priplava niže, jo razločimo bolje. Tedaj zavrvi med slovenskimi strokovnjaki. Vsak si jo je predstavljal drugače.

Tako tudi v tem primeru. Delo je lepo, sodelavci izbrani, tema centralna in vitalna. Vse ustvarja ugoden prvi vtis, ilustracije, diagrami, grafikoni. Poleg tega je vsem jasno, da tako delo ne more nastati vsak dan. Zaradi ogromnega snovnega in časovnega razpona tudi ne more biti brez pomanjkljivosti, ker niti ni vse preučeno, in kar je, ni nujno pravilno proučeno. Tudi manjka vrsta predel.

Jasno je, da prav take knjige vzpodbujajo strokovne kroge na konkretnem tekstu opazovati razvojne tendence, včasih morda kljub skoposti podatkov celo razvojne linije, opazovati, dalje, usklajenost podajanja, obvladovanje celote in posredovanja bistva v posameznostih.

Zato arheologi nočejo zamuditi prilike, da preverijo oris razvoja in razvojnih smernic v arheoloških dobah vzhodnoalpske zgodovine, ki ga je smelo predložil Peter Petru. Smelo, ker je delo težko, ker je snov razdrobljena, heterogena in po večini neobdelana. To je tudi razlog — mislim, da glavni — zakaj vse doslej nismo dobili arheološke sinteze za stara in najstarejša obdobja. Dejstvo, da je nismo imeli, pa je vzpodbujalo in opravičevalo Petruja, da se je težki nalogi posvetil, in ceniti je treba dobro voljo, s katero je vgriznil v kisló jabolko.

Naloga je bila huda po neizmernosti dob, ki izginjajo v geološke sivine, po bogastvu izkopanin, ki so nakopičene po muzejih in glasilih, a so še vedno nezadostne, in po zapletenosti življenjskih in historičnih problemov, ki se razpredajo skozi čas.

Kombinacijski poskus, povezati rezultate zgodovine in arheologije v celoto, ni lahek. Vrh tega stara zgodovina na Slovenskem ni ne novo formuliran 'sveti' tekst ne retrospektiva doseženega, marveč kompilacijsko povzemanje dosedanjega dela s postavljanjem zasilnih mostov čez neraziskane prepade ali široke reke neznanja. To dvoje bi moralo biti dobro razločeno.

Uvod v arheologijo plava na krilih ahistoričnega optimizma, ki povsod opaža 'skokovit družbeni napredek'. Tega naj bi ponazarjalo sukcesivno naraščanje gostote poselitve — življenjski položaj človeka se namreč ob tem branju od kulture do kulture zboljšuje — in uvod se konča s sumarno gesto proti tisočerm prežitkom, ki vežejo sodobnost s sivo davnino. Prav v tem grmu pa tiči zajec in škoda je, da avtor misli ni izgradil. Pravzaprav manjka pravi uvod v arheologijo: pojasnitev njenih ciljev in metod.

Prispevek je pisan v jeziku človeka, ki se trudi biti posrednik med zborom strokovnjakov in zborom občinstva, in slog je dokaj nehistoričen. Ker spada Petrujeva sinteza med pionirska dela slovenskega zgodovinskega slovstva, je razumljivo — in do neke meje opravičljivo — da kaže sledove romantično-entuziastičnega načina pisanja, ki ima tesne paralele s tehniko pisanja historiografov v prejšnjem stoletju, katerih namen je bil prebujati narodno zavest z orisi slavne narodne preteklosti, na primer, Smičiklas, Klaić (v literaturi Sienkiewicz, Finžgar). Izrazi 'neustrašeni gusarji' (kadar gre za 'našega' človeka), 'prodori bojevitih no-

madov', 'neponovljive duhovne prvine', 'demokratično posmrtno izenačevanje', 'edinstven vzpon', 'rimska omika se je kmalu zaplodila med domačini', bi sodili bolj v izrazoslovje kulturno-prosvetno angažiranega pisca, propagandista kot v pisanje zgodovinarja.

Z difuznim načinom slikanja razvoja — na primer, romanizacije Vzhodnih Alp — se osebno ne skladam. Z nekaj retušami in disciplinirano organiziranostjo teksta bi bilo mogoče z lahkoto doseči ne le zanimiv, marveč tudi stvaren oris tega problema, ki vse živo zanima.

Vendar ne gre za to. To so stilni, organizacijski prijemi. Gre predvsem za dejstvo, da smo dobili na Slovenskem prvi poskus povezovanja izpovednosti stvarne kulture in skopih zgodovinskih podatkov, nismo pa dobili njihove povezave z družbeno razvojnimi zakonitostmi niti vpogleda v razvoj gospodarstva.

Kulturno zgodovinski odstavki so pisani daleč bolje in prepričljiveje od socialno ekonomskih, ki bazirajo pogosto na neutemeljenih predpostavkah, pa tudi od politično zgodovinskih, ki so dokaj šibki. Pri mnogih ugotovitvah, posebej sociološkega značaja, tekst za nekaj korakov prehiteva znanost, ki očitveno napreduje težkopadno, medtem ko v avtorju vre vroča želja po naglem realiziranju vizij.

Ob drugi izdaji bo nujno treba eliminirati številne napake, od katerih naj jih naštejemo le nekaj. Vladar Gal Placidij je nepoznan (avtor misli vladarico in regentko Gallo Placidijo, roj. ok. 388, umrla 450), Teodozij I. ni umrl v Ogleju, ampak v Milanu, Venantius Fortunatus, pesnik, ni doma iz Trbiža (it. Tarvisio v Kanalu, antično ime za naselje ni znano), ampak iz antičnega naselja Duplavis (danes Valdobbiadene, ki leži severno od Trevisa, v antiki Tarvisium), državljan v latinščini ni civilis, ampak civis. Stalno se prikradejo v tekst Iliri, zahodno halštatska kultura je enačena z Iliri, Iliri so na Dolenjskem, v resnici se je treba zavedati, da so v tem prostoru 'Iliri' zgolj konvencionalni pojem, ki bi ga bilo bolje opustiti. Hunska država je kot fantazijska podoba. Cerkvena zgodovina je napačna. O pisanju in transkripciji antičnih imen bo potrebno govoriti na drugem mestu.

Ko začenja Arheološki vestnik diskusijo o tem važnem poskusu in daje svoje strani na razpolago glasovom pro et contra, ni potrebno bralca opozoriti, da gre za diskusijo — diskusija, živahna in često živčna, ni božanje, ampak korigiranje, ni povzemanje, ampak razčiščevanje — in tudi ni potrebno s posebno prošnjo povabiti vse, ki so zainteresirani v stroki, naj izrazijo svoje pripombe, svoje misli in sugestije. Saj je prav taka konstruktivna kritika nujno potrebna za naše bodoče delo in morda je prav v tej vzpodbudi Petrujev najpomembnejši doprinos k zgodovini arheoloških obdobj in na Slovenskem.

JAROSLAV ŠAŠEL

I. PALEOLITIK V »ZGODOVINI SLOVENCEV«

Veliko delo *Zgodovina Slovencev* je pred kratkim izšlo pri Cankarjevi založbi v 30.000 izvodih, kar je za naše razmere velika naklada in priča o želji in pričakovanju založbe in avtorjev, da bo knjiga v številnih slovenskih družinah zadovoljevala vedno živo potrebo po zgodovinski resnici. K temu naj prispeva tudi lepa oprema in številne ilustracije vseh vrst. Ker pa Slovenci niso prišli v prazno deželo, ampak so na tem prostoru prej živele druge kulture, je vsekakor treba pozdraviti stališče založbe, da spada na začetek tudi kratek oris arheoloških obdobj. To pozdravlja v uvodu tudi B. Grafenauer, ki ugotavlja, da je založba pridobila za to knjigo prvo obravnavo zgodovine slovenskega prostora do nase litve Slovencev izpod peresa ožjega specialista za to problematiko. Pri tem pa so ali namenoma ali iz nevednosti prezrli dejstvo, da ožjega specialista za to široko problematiko ni.

Slovenski prostor je po dosedanjem znanju poseljen od velike (Mindel-Riss) medledene dobe dalje. Treba je torej najprej obravnavati najmlajši odsek zemeljske zgodovine s staro kameno dobo in srednjo kameno dobo. Oglašam se izključno zaradi strani 17—27, kjer sta obravnavana paleolitik in mezolitik. Kako so uspeli prikazati kasnejših obdobj, naj sodijo drugje.